

УДК 008.1:130.2:17.022.1

DOI 10.32461/2226-3209.2.2026.362185

Цитування:

Сіверс В. А. Національно-культурна ідентичність у горизонті цінностей: інститути громадянського суспільства як простір її смислового оформлення. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2026. № 2. С. 18–26.

Сіверс Валерій Анатолійович,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри гуманітарних дисциплін
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-5291-2381>
vsivers@dakkim.edu.ua

Sivers V. (2026). National-Cultural Identity in the Horizon of Values: Civil Society Institutions as a Site of the Meaning-Making of Belonging. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald: Science journal*, 2, 18–26 [in Ukrainian].

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ГОРИЗОНТІ ЦІННОСТЕЙ: ІНСТИТУТИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ПРОСТІР ЇЇ СМИСЛОВОГО ОФОРМЛЕННЯ

Метою статті є теоретичне обґрунтування національно-культурної ідентичності як процесу смислового оформлення належності в умовах аксіологічної нестабільності та визначення ролі інститутів громадянського суспільства як середовища відновлення символічної зв'язності суспільства в ситуації руйнування традиційних механізмів культурної інтеграції. **Методологічною основою** дослідження є поєднання феноменологічного, герменевтичного та соціально-конструктивістського підходів, що дозволяє розглядати ідентичність як процес смислотворення, а не як статичну сукупність ознак; аналізувати цінності як пережиті структури досвіду, що визначають горизонти можливого та допустимого; розкрити механізми інтерпретації та переінтерпретації цінностей у межах інституційних практик. Соціально-конструктивістська рамка забезпечила розуміння інститутів як процесуальних утворень, що виникають і відтворюються через повторювані практики та взаємне підтвердження значень. У роботі використовувався аксіологічний аналіз, що дозволив розглядати цінності не як абстрактні нормативні декларації, а як регулятивні структури, які набувають сили через їх переживання, соціальне підтвердження та інституційну легітимізацію. Додатково було застосовано елементи критичної теорії для аналізу напруг між різними рівнями ціннісної організації, що проявляються в інституційних практиках. **Наукова новизна** полягає в обґрунтуванні процесуального розуміння національно-культурної ідентичності як результату смислового оформлення належності в умовах аксіологічної напруги. Інститути громадянського суспільства концептуалізовано не як механізми трансляції цінностей, а як простори їх інтерсуб'єктивного узгодження, де відбувається їхня конкуренція, ієрархізація та символічна стабілізація. Уточнено поняття цінностей як регулятивних структур, що набувають сили через переживання та практики, а не лише через декларації. Розширено уявлення про роль інститутів як структур, що не усувають аксіологічні напруги, а організовують їх, роблячи можливим функціонування ідентичності в умовах нестабільності. **Висновки.** Національно-культурна ідентичність не може бути адекватно описана як стабільна система цінностей. Вона формується в полі аксіологічної напруги, де різні ціннісні орієнтації взаємодіють, конфліктують і переозначаються. Інститути громадянського суспільства відіграють у цьому процесі ключову роль, але не як прямі конструктори ідентичності, а як умови її формування. Ідентичність виникає через механізми видимості, повторюваності та соціального підтвердження цінностей, які забезпечуються інституційними структурами. Аксіологічна напруга не є перешкодою для формування ідентичності, а становить її внутрішній ресурс, що забезпечує динамічність і відкритість до трансформацій. Інститути громадянського суспільства виконують символічну, нормативно-регулятивну та медіативну функції, які дозволяють структурувати цю напругу. Вони створюють простір, у якому можливе узгодження суперечностей і формування спільних смислів без їх остаточного закриття. Отже, національно-культурна ідентичність не конструюється інституціями безпосередньо, а формується в полі аксіологічної напруги, яку інститути громадянського суспільства роблять видимою, структурованою та соціально легітимною.

Ключові слова: національно-культурна ідентичність, цінності, інститути громадянського суспільства, аксіологічна напруга, інтерсуб'єктивність, символічна стабілізація, смислове оформлення, нормативна регуляція.

Sivers Valerii, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor at the Department of Humanities, National Academy of Culture and Arts Management

National-Cultural Identity in the Horizon of Values: Civil Society Institutions as a Site of the Meaning-Making of Belonging

The purpose of the article is to provide a theoretical substantiation of national-cultural identity as a process of the meaning-making of belonging under conditions of axiological instability and to determine the role of civil society institutions as an environment for restoring the symbolic coherence of society in situations involving the destruction of traditional mechanisms of cultural integration. **The research methodology** integrates phenomenological, hermeneutic, and social constructivist approaches, enabling the conceptualisation of identity as a process of meaning production rather than a fixed set of attributes. Within this perspective, values are analysed as lived structures of experience that define the horizons of the possible and the permissible, while mechanisms of interpretation and reinterpretation of values are examined in the context of institutional practices. The social constructivist approach provides an understanding of institutions as processual formations that emerge and are reproduced through recurrent practices and the intersubjective confirmation of meanings. The study employs axiological analysis, which allows values to be treated not as abstract normative declarations but as regulative structures that acquire force through experience, social validation, and institutional legitimation. Elements of critical theory are further applied to reveal tensions between different levels of value organisation as manifested in institutional practices. **The scientific novelty** of the study consists in substantiating a processual understanding of national-cultural identity as the outcome of meaning-making of belonging under conditions of axiological tension. Institutions of civil society are conceptualised not as mechanisms of value transmission but as spaces of intersubjective coordination in which values compete, are hierarchised, and undergo symbolic stabilisation. The concept of values is refined through their interpretation as regulative structures that derive their force from experience and practice rather than from declarative articulation. The role of institutions is further elaborated as structures that do not eliminate axiological tensions but organise them, thereby enabling the functioning of identity under conditions of instability. **Conclusions.** National-cultural identity cannot be reduced to a stable system of values. It emerges within a field of axiological tension, where heterogeneous value orientations interact, conflict, and are continuously redefined. Institutions of civil society play a constitutive role in this process not as direct constructors of identity but as conditions of its formation. Identity takes shape through mechanisms of visibility, repetition, and social validation of values ensured by institutional structures. Axiological tension functions not as an obstacle but as an internal resource of identity formation, providing its dynamism and openness to transformation. Institutions of civil society perform symbolic, normative-regulative, and mediative functions that structure this tension, creating a space in which contradictions can be coordinated and shared meanings can emerge without their final closure. Thus, national-cultural identity is not directly constructed by institutions but is formed within a field of axiological tension that institutions render visible, structured, and socially legitimate.

Keywords: national-cultural identity, axiological tension, values, civil society institutions, intersubjectivity, symbolic stabilisation, meaning-making, normative regulation.

Актуальність теми дослідження. Сучасні процеси формування національно-культурної ідентичності дедалі менше піддаються опису в термінах стабільних ціннісних структур або лінійної інституційної детермінації. Ідентичність постає не як завершена конфігурація ознак, а як відкритий процес смислового оформлення належності, що розгортається в умовах множинності ціннісних орієнтацій, їхньої конкуренції та перманентного переозначення. У цьому контексті інститути громадянського суспільства набувають специфічного статусу, вони виступають не лише носіями та трансляторами нормативних смислів, але й просторами, у яких ці смисли піддаються артикуляції, інтерпретації та конфліктному узгодженню.

Традиційні підходи до аналізу ролі громадянського суспільства у формуванні ідентичності тяжіють до інституційного редукціонізму, розглядаючи інститути як відносно стабільні механізми репрезентації та закріплення певних цінностей. Водночас поза

увагою часто залишається те, що самі цінності не є ані однорідними, ані внутрішньо узгодженими. Вони функціонують як динамічні регулятивні структури, що набувають значення лише в процесі соціальної взаємодії та символічної легітимації. Відтак постає необхідність переосмислення інституцій не як «каналів передачі» цінностей, а як середовищ, у яких відбувається їхня селекція, ієрархізація та трансформація. З огляду на це актуалізується проблема співвідношення інституційного оформлення ідентичності та її внутрішньої аксіологічної нестабільності. Йдеться про виявлення тих механізмів, через які інститути громадянського суспільства не лише стабілізують певні ціннісні конфігурації, але й, водночас, підтримують поле їхньої напруги, в якому і відбувається формування ідентичності як процесу.

Для українського суспільства ця проблема має не лише абстрактно-теоретичний, а й конкретний культурно-історичний зміст і актуальність. В умовах війни національно-

культурна ідентичність перестає бути лише сферою символічного самовизначення і набуває характеру механізму колективного самозбереження. Вона пов'язана не тільки з питанням «хто ми?», а й з питанням «що в нашому спільному досвіді має залишитися значущим попри руйнування, втрати, насильство й дезорієнтацію?». Війна не просто посилює національну ідентичність, як це часто спрощено формулюється в публіцистичних або політико-соціологічних інтерпретаціях. Вона змінює сам режим її функціонування, ідентичність переходить із площини репрезентації у площину ціннісного випробування.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасні культурологічні дослідження національно-культурної ідентичності розгортаються в ситуації, коли сама категорія ідентичності втратила очевидність. Її вже неможливо переконливо описувати як сталу культурну належність, що передається традицією, підтримується пам'яттю й відтворюється через символічні форми. Водночас її не можна без втрат звести й до мінливої конструкції, ситуативної самоідентифікації або ефекту публічного дискурсу. Саме ця напруга визначає сучасний стан проблеми – дослідження дедалі точніше описують окремі механізми культурного самовизначення, але часто втрачають цілісне питання про те, як у нестабільному суспільстві взагалі формується переживання спільної належності.

Одна з найпомітніших ліній сучасних досліджень пов'язана з критикою уявлення про ідентичність як про готову колективну сутність. Rogers Brubaker послідовно показує, що ідентичність не можна використовувати як універсальне пояснення етнічних, національних, релігійних або культурних процесів, оскільки вона сама потребує аналізу як спосіб класифікації, розмежування й мобілізації [5]. Цей підхід важливий тим, що виводить дослідника за межі наївного твердження про «наявність» ідентичності. Проте його підхід має певні обмеження. Критика есенціалізму не пояснює, чому певні форми належності переживаються не як довільні класифікації, а як внутрішньо необхідні, морально значущі й пов'язані з досвідом гідності, втрати або історичної відповідальності. Інакше кажучи, аналіз категоризації не замінює аналізу ціннісної сили культури.

Друга потужна лінія пов'язана з дослідженнями культурної пам'яті. Aleida Assmann переконливо доводить, що сучасні

суспільства втратили стабільний режим зв'язку між минулим, теперішнім і майбутнім. Пам'ять уже не є пасивним збереженням минулого, а стає способом культурної організації часу [3]. У цьому підході важливо те, що національно-культурна ідентичність постає не як просте наслідування традиції, а як вибір того, що спільнота визнає вартим запам'ятовування, жалоби, захисту або переосмислення. Однак і тут є суттєва межа. Дослідження пам'яті нерідко підмінюють культуру її меморіальними формами. Вони добре аналізують комеморацію, травматичні наративи, символічні місця й архівні практики, але слабше пояснюють, як пам'ять переходить у живу практику належності, у повсякденне відчуття спільної відповідальності й у здатність суспільства діяти разом.

Третя лінія сучасних досліджень стосується медіального перетворення культури. Nick Couldry і Andreas Hepp обґрунтовують, що медіа сьогодні не просто передають повідомлення, а беруть участь у конструюванні повсякденної реальності [6]. Для нашого аналізу це принципово, оскільки національно-культурні смисли більше не існують лише в освітніх, родинних, музейних або літературних формах. Вони проходять через режими публічної видимості, повторення, цифрової циркуляції та емоційного посилення. Проте медіальний підхід має небезпеку редукції: культурна значущість починає непомітно ототожнюватися з комунікативною присутністю. Те, що активно циркулює, здається важливим, а те, що не потрапляє в публічний обіг, ніби втрачає реальність. Але для ідентичності вирішальним є не лише те, що стає видимим, а те, що здатне утримувати тривалий смисловий зв'язок між людьми.

Цю проблему загострюють дослідження платформного суспільства. José van Dijck з колегами показують, що цифрові платформи проникли в ядро суспільних процесів, змінюючи не лише комунікацію, а й організацію публічних цінностей, громадянських практик і демократичної взаємодії [12]. Для теми цієї статті це має безпосереднє значення, оскільки інститути громадянського суспільства сьогодні діють не в класичному просторі публічної дискусії, а в середовищі, де алгоритмічна видимість, швидкість реакції та емоційна інтенсивність можуть підмінити культурну тривалість. Водночас платформна оптика не дає достатньої відповіді на питання про глибину належності. Вона пояснює, як смисли

поширюються, посилюються або витісняються, але не пояснює, чому деякі з них стають для спільноти ціннісно незамінними.

Ще один важливий напрям становлять дослідження пізньомодерної культури як простору унікальності, автентичності й символічної відмінності. Так Andreas Reckwitz показує, що сучасне суспільство дедалі більше організовується навколо логіки особливого: цінним стає не загальне, а те, що подається як неповторне, автентичне, відмінне [9]. У цій перспективі національно-культурна ідентичність потрапляє в суперечливу ситуацію. З одного боку, вона отримує можливість активного самоствердження, особливо в постколоніальних або травмованих суспільствах. З іншого боку, вона ризикує перетворитися на конкурентний образ, на культурний знак, який мусить постійно доводити свою видимість і винятковість. Тут сучасні дослідження добре схоплюють логіку культурної диференціації, але недостатньо пояснюють механізми культурної зв'язності.

Окремої уваги потребує афективний поворот у культурології. Sara Ahmed показує, що емоції не є лише індивідуальними станами, вони формують межі близького й чужого, прийняттого й загрозового, свого й неприйнятного [1]. Це дає змогу побачити, що цінності не існують як «сухі» нормативні декларації. Вони набувають сили через переживання сорому, гніву, жалоби, любові, солідарності, образи або вдячності. Для аналізу національно-культурної ідентичності це надзвичайно важливо, особливо в умовах війни. Проте й афективний підхід має межу. Якщо культура описується переважно через інтенсивність переживань, то втрачається питання про тривалі структури смислу. Емоція може мобілізувати, але сама по собі не гарантує культурної тяглості. Саме тому сучасні дослідження, попри їхню теоретичну вагу, залишають відкритою ключову проблему: як у суспільстві, де традиція вже не є безумовною, пам'ять травматизована, публічність медіатизована, а цінності афективно загострені, формується не тимчасова мобілізація, а стійке переживання спільної належності? У цьому місці постає значення інститутів громадянського суспільства. Їх не можна розглядати тільки як інфраструктуру участі, волонтерства або демократичного посередництва. У культурологічному сенсі вони є просторами, де абстрактні цінності переходять у практику, пам'ять — у спільну дію, травматичний досвід

— у символічне впорядкування, а належність — у форму прожитої культурної реальності.

Запропонований короткий аналіз дозволяє зробити висновок, що сучасні дослідження не дають завершеної моделі національно-культурної ідентичності, але окреслюють поле її суперечностей. Критика есенціалізму руйнує уявлення про ідентичність як готову сутність, але не пояснює її ціннісної сили. Дослідження пам'яті показують механізми культурного зв'язку з минулим, але не завжди розкривають перехід пам'яті в живу практику належності. Медіальні й платформні теорії пояснюють режими видимості, але не вичерпують проблеми смислової тривалості. Афективні дослідження відкривають емоційну енергію культури, але потребують доповнення аналізом інституційного закріплення цінностей. Саме на цьому перетині й постає дослідницька перспектива цієї статті: *національно-культурну ідентичність доцільно розглядати як процес смислового формлення належності, що відбувається в горизонті цінностей, а інститути громадянського суспільства — як простір, у якому ця належність набуває не декларативного, а пережитого, практично підтвердженого й культурно тривалого характеру.*

Метою дослідження є концептуалізація національно-культурної ідентичності як процесу смислового оформлення належності в полі аксіологічної напруги та обґрунтування ролі інститутів громадянського суспільства як простору її структурованого відтворення, у якому забезпечуються умови видимості, конкуренції, ієрархізації та символічної стабілізації цінностей.

Виклад основного матеріалу. Національно-культурна ідентичність у сучасному суспільстві дедалі менше може бути пояснена через уявлення про існування стабільної системи спільних цінностей, яка забезпечує внутрішню єдність суспільства завдяки їх автоматичному відтворенню. Подібна модель виходить із припущення, що культурна інтеграція ґрунтується на відносно сталому нормативному порядку, а проблема ідентичності зводиться до рівня засвоєння вже наявних смислів. У такій перспективі суспільство розглядається як простір потенційної аксіологічної узгодженості, де суперечності мають тимчасовий характер і підлягають подоланню через механізми соціалізації, інституційного контролю або символічної інтеграції. Проте сучасний соціокультурний досвід демонструє принципово іншу логіку формування

належності. Національно-культурна ідентичність не виникає як наслідок завершеної ціннісної єдності. Навпаки, вона формується в умовах постійної аксіологічної нестабільності, де різні уявлення про спільне, належне та значуще не зникають, а співіснують у стані напруги. У цьому контексті аксіологічна нестабільність не є ознакою дезорганізації культурного простору. Її не можна пояснити ані кризою цінностей, ані послабленням нормативного контролю. Йдеться про глибоку трансформацію самої структури соціального смислотворення. Суспільство більше не функціонує як система з єдиним центром символічної легітимізації. Різні ціннісні орієнтації існують одночасно, претендуючи на статус суспільно значущих, але жодна з них не здатна остаточно усунути інші або закріпитися як безальтернативна основа колективної ідентичності. Цінність починає виконувати функцію спільного не тоді, коли вона визнається правильною, а тоді, коли вона стає механізмом взаємного символічного впізнавання між різними соціальними суб'єктами. У цьому сенсі принципово важливо розрізнити нормативне прийняття цінності та її соціальну дієвість. Суспільство може погоджуватися щодо значущості певних принципів — свободи, гідності, солідарності, справедливості, але це ще не означає існування спільного символічного простору. Якщо різні групи переживають ці цінності в межах несумісних структур досвіду, вони перестають функціонувати як інтегративні механізми. Тоді сама цінність формально зберігається, але втрачає здатність створювати переживання належності.

Сучасна криза ідентичності пов'язана не стільки з руйнуванням цінностей, скільки з руйнуванням механізмів їх спільного переживання. Саме тому національно-культурна ідентичність набуває процесуального характеру, вона формується не через усунення суперечностей, а через постійне співвіднесення різних режимів інтерпретації соціальної реальності. Це означає, що суперечність не є зовнішньою загрозою для ідентичності. Вона становить внутрішню умову її існування. Ідентичність не формується там, де досягнуто остаточної нормативної однорідності, оскільки повна аксіологічна завершеність фактично унеможливує подальше переозначення належності. Будь-яка спроба остаточного закриття символічного простору неминуче перетворює ідентичність на жорстку форму

нормативної лояльності, нездатну адаптуватися до історичних змін. Саме тому аксіологічна напруга виконує продуктивну функцію. Вона підтримує відкритість культурного простору та створює можливість постійного перегляду меж спільного без руйнування самої здатності суспільства до інтеграції. Внаслідок цього змінюється і розуміння механізмів формування ідентичності. Вона більше не може бути пояснена як результат простого засвоєння культурних символів або нормативних моделей. Значення набувають інтегративної сили не через сам факт свого існування, а через процеси соціального підтвердження. Цінність починає функціонувати як елемент спільного символічного порядку лише тоді, коли стає частиною повторюваного колективного досвіду. Йдеться не тільки про рівень офіційного дискурсу чи інституційної декларації. Значення закріплюються через їх включення у повсякденні практики взаємодії, ритуали солідарності, механізми суспільного визнання та форми символічної участі. За цих умов ключового значення набуває проблема видимості цінностей. У сучасному суспільстві цінність не може підтримувати свою інтегративну функцію лише завдяки традиції або нормативному авторитету. Вона потребує постійного соціального відтворення. Але те, що не набуває публічної видимості, поступово втрачає здатність функціонувати як елемент спільного символічного простору. Водночас сама видимість не є нейтральною. Вона завжди пов'язана з механізмами селекції значень, визначенням того, які форми досвіду отримують суспільне підтвердження, а які залишаються маргіналізованими або витісненими за межі колективної значущості. У цьому контексті інститути громадянського суспільства виконують принципово важливу функцію. Проте їхня роль не зводиться до прямого конструювання національно-культурної ідентичності. Інститути не створюють готових моделей належності та не продукують завершеної системи спільних цінностей. Їхня функція полягає в іншому — у формуванні соціальних умов, за яких певні значення стають видимими, повторюваними та суспільно легітимними. Саме через інституційно підтримувану повторюваність окремі цінності починають переживатися як спільні навіть за умов відсутності повної аксіологічної узгодженості. Тому інститути громадянського суспільства не можна розглядати виключно як сферу суспільної самоорганізації або механізм захисту

демократичних процедур. Їх значення полягає насамперед у здатності підтримувати циркуляцію значень між різними соціальними групами. Інститути громадянського суспільства створюють простір, у межах якого суперечливі ціннісні позиції отримують можливість публічного співіснування без необхідності їх остаточного нормативного узгодження. Саме ця здатність забезпечує мінімальний рівень символічної зв'язності суспільства в умовах аксіологічної нестабільності.

Особливо виразно така функція проявляється в ситуаціях суспільної кризи. У кризових умовах традиційні механізми культурної інтеграції втрачають здатність підтримувати відчуття передбачуваності та символічної єдності. Формальні інститути можуть зберігати організаційну стійкість, однак цього виявляється недостатньо для підтримання спільного символічного простору. У таких ситуаціях суспільство дедалі більше залежить від горизонтальних форм взаємодії, через які відбувається колективне переозначення значущого, допустимого та спільного. Інститути громадянського суспільства починають виконувати медіативну функцію між різними режимами інтерпретації соціального досвіду. Медіативність у цьому випадку не означає досягнення остаточного консенсусу. Йдеться про підтримання можливості співвіднесення різних ціннісних позицій без переходу суспільства у стан повної символічної фрагментації. Вони створюють механізми взаємного символічного визнання, які дозволяють зберігати переживання належності навіть у ситуації незавершеного аксіологічного конфлікту. Завдяки цьому аксіологічна напруга не руйнує ідентичність, а стає умовою її динамічного відтворення.

Національно-культурна ідентичність не може бути описана як завершений нормативний проект. Вона формується як процес постійного символічного узгодження, у межах якого суспільство не усуває суперечності, а виробляє механізми їх співіснування. Інститути громадянського суспільства відіграють у цьому процесі визначальну роль не тому, що вони нав'язують спільні цінності, а тому, що забезпечують соціальну видимість, повторюваність та легітимність тих значень, через які стає можливим переживання колективної належності. Функція інститутів громадянського суспільства полягає не у виробництві ціннісного консенсусу. Більше того, у складних сучасних суспільствах такий

консенсус радше є неможливим. Вони підтримує інфраструктуру символічної взаємодії між різними формами колективного досвіду. Ця обставина з очевидністю вказує на те, що інститути громадянського суспільства не слід розглядати як механізми прямого конструювання ідентичності. Вони не створюють готового змісту колективного «Ми». Їхня функція значно складніша — вони створюють умови, за яких різні способи переживання спільного не втрачають взаємної видимості. Інакше кажучи, інститути *громадянського суспільства підтримують не саму ідентичність, а можливість її постійного суспільного відтворення.*

Сучасна національно-культурна ідентичність дедалі більше залежить від інтенсивності горизонтальних форм взаємодії. Якщо модерне суспільство підтримувало спільність через вертикальні механізми нормативної легітимації, то сучасне суспільство значною мірою підтримує її через повторювані практики взаємного підтвердження належності. Волонтерські ініціативи, локальні спільноти, громадські платформи, культурні практики, горизонтальні мережі солідарності виконують інтегративну функцію не тому, що продукують єдину систему переконань, а тому, що створюють ситуації спільного переживання соціальної пов'язаності. Саме тут стає зрозумілим, чому аксіологічна напруга не руйнує ідентичність автоматично. Вона руйнує її лише тоді, коли суспільство втрачає механізми символічної медіації між суперечливими формами досвіду. Якщо ж такі механізми зберігаються, суперечність починає виконувати продуктивну функцію. Вона підтримує відкритість спільного простору до переозначення та не дозволяє колективній ідентичності перетворитися на закриту систему нормативної інерції. Тому *сучасна національно-культурна ідентичність є не стабільною структурою, а процесом постійного суспільного відновлення можливості спільності в умовах незавершеного аксіологічного порядку* [1; 9].

У сучасному суспільстві належність дедалі рідше переживається як даність і дедалі частіше як проблема. Людина вже не входить у культурний простір через стабільну систему спадкових смислів. Вона змушена щоразу співвідносити власний досвід із множиною конкуруючих інтерпретацій, символічних кодів і режимів ціннісного самовизначення. Особливо виразно це проявляється в суспільствах, які переживають радикальні

соціальні трансформації або тривалу історичну нестабільність. У таких умовах культура перестає виконувати лише функцію відтворення традиції. Вона стає механізмом боротьби за саму можливість спільного світу.

Для українського суспільства ця проблема має принциповий характер. Війна не лише посилює значущість національно-культурної ідентичності, а й змінює сам спосіб її функціонування. Те, що в умовах відносної стабільності могло існувати як символічний фон повсякденності, у ситуації екзистенційної загрози набуває характеру ціннісного ядра спільності. Мова, пам'ять, культурні практики, історичні символи, форми жалоби, ритуали солідарності та способи публічного переживання втрати перестають бути периферійними елементами культурного життя. Вони починають виконувати функцію утримання суспільства від символічного розпаду. Однак саме в цій точці виявляється принципова суперечність сучасної культури. Чим інтенсивніше суспільство апелює до пам'яті, традиції та символічної спадковості, тим очевиднішою стає нестабільність самих механізмів культурного передавання. Символічні форми більше не мають автоматичної легітимності лише тому, що вони історично існували. Їхня значущість потребує постійного підтвердження через практику, емоційне переживання, публічне визнання та включення в актуальний досвід спільноти. Саме тому сучасна національно-культурна ідентичність не може бути описана як сукупність усталених ознак. Вона формується як процес безперервного переозначення меж значущого. А це означає, що культура сьогодні функціонує не лише як простір пам'яті, а як простір селекції смислів. Не все, що належить до минулого, отримує статус культурно значущого. Суспільство постійно здійснює відбір того, що має бути збережене як морально важливе, що повинно бути оплакане, що набуває статусу символічної втрати, а що, навпаки, витісняється або переінтерпретується. Унаслідок цього національно-культурна ідентичність виявляється пов'язаною не стільки з фактом спільного минулого, скільки зі здатністю суспільства підтримувати узгоджений горизонт ціннісного переживання цього минулого

Якщо ідентичність формується не як відтворення заданого змісту, а як упорядкування множинних орієнтацій у публічному культурному просторі, то напруга між цими орієнтаціями не є побічним ефектом,

який потребує зняття. Вона є внутрішньою умовою цього упорядкування. Можна виділити декілька типів напруги. *Перший тип* напруги виникає між універсалізацією і партикуляризацією значущого. Універсальні цінності функціонують як претензія на безумовну валідність, але їхнє фактичне існування завжди пов'язане з конкретними культурними і соціальними контекстами, які обмежують сферу їхнього застосування. Ця напруга не може бути знята шляхом «узгодження», оскільки універсальне втрачає свою силу, якщо редукується до локального, а локальне втрачає специфіку, якщо підпорядковується універсальному. У сучасних дослідженнях визнання показано, що саме ця незвідність і створює умови для постійного перегляду меж спільного: універсальне не задає остаточного стандарту, а функціонує як горизонт, який щоразу перевіряється в конкретних ситуаціях взаємодії [8]. *Другий тип* напруги проходить між декларативним і практичним рівнями цінностей. Цінності, які проголошуються як нормативні орієнтири, не збігаються з тими, що реально організують соціальні практики. Це не є простою «невідповідністю», яку можна усунути шляхом інституційного контролю або моральної корекції. Розрив має структурний характер, оскільки декларативний рівень виконує функцію легітимації, тоді як практичний рівень — функцію орієнтації в конкретних ситуаціях, де діють інші критерії доцільності, ефективності або солідарності. Саме ця різниця створює простір, у якому ідентичність не відтворюється механічно, а постійно перевизначається через співвіднесення того, що проголошується, і того, що здійснюється [4]. *Третій тип* напруги виникає між ідентифікацією і дистанціюванням. Належність до спільноти передбачає визнання певних цінностей як «своїх», але водночас не може бути зведена до їх безумовного прийняття. У сучасних культурних контекстах ідентичність дедалі більше включає в себе здатність до критичної рефлексії щодо власних підстав. Це означає, що вона формується не лише через інтеграцію, а й через відмежування, де суб'єкт одночасно включений у спільний смисловий простір і здатний ставити під сумнів його елементи. Така подвійність не руйнує ідентичність, а є умовою її життєздатності, оскільки дозволяє їй адаптуватися до змін, не втрачаючи здатності до самореференції [10]. *Четвертий тип напруги* пов'язаний зі співвідношенням стабілізації і трансформації. Інститути

громадянського суспільства виконують функцію впорядкування смислів, але це впорядкування не є статичним. Воно передбачає постійне включення нових значень і переоцінку вже наявних. У цьому сенсі інститути не лише забезпечують сталість, а й відкривають можливість змін, оскільки будь-яка стабілізація досягається через процедури, які можуть бути переглянуті. Сучасні теорії соціальних змін підкреслюють, що саме ця здатність поєднувати відтворення і трансформацію робить інститути ключовими елементами культурної динаміки [9]. Усі ці напруги не існують ізольовано. Вони перетинаються і взаємно підсилюють одна одну, створюючи складну структуру, в якій ідентичність не може бути зафіксована як завершена форма. Вона постає як процес, у якому різні принципи оцінювання, різні режими пам'яті і різні форми інституційної організації вступають у взаємодію, не утворюючи остаточної єдності. Саме ця незавершеність і є умовою її функціонування. У цьому контексті інститути громадянського суспільства не усувають аксіологічні напруги, а виконують іншу, принципово важливу функцію: вони роблять їх видимими і соціально організованими. Через процедури публічної артикуляції, визнання і оскарження напруги набувають форми, в якій можуть бути включені в колективний досвід. Це означає, що інститути не забезпечують гармонії, а створюють умови, за яких конфлікт значень не руйнує спільний простір, а стає його структурним елементом. Таким чином, аксіологічна напруга не є відхиленням від норми, а є способом існування національно-культурної ідентичності в сучасних умовах. Вона визначає її як відкриту, динамічну форму, що не може бути редукована до стабільної системи цінностей, але водночас не розпадається на несумісні фрагменти завдяки інституційній організації публічного смислового простору.

Наукова новизна. Запропонована перспектива переорієнтовує аналіз національно-культурної ідентичності з моделі ціннісної інтеграції на модель аксіологічної напруги як продуктивного принципу її формування. Цінності інтерпретовано як процесуальні структури, що існують у різних модусах — декларативному, практичному та пережитому і набувають значущості лише в динаміці їхнього розриву та взаємного перекладу. Це дозволяє розглядати аксіологічний вимір ідентичності як поле, у якому смисли не передаються, а виробляються

через інтерсуб'єктивну взаємодію та символічну боротьбу за легітимність. Інститути громадянського суспільства концептуалізовано як середовища селекції та видимості цінностей, у яких відбувається їхня артикуляція, ієрархізація та публічне співвіднесення. Введено аналітичну оптику подвійності інституційної дії: інститути функціонують як механізми стабілізації ідентичності та як умови її трансформації, забезпечуючи не стільки сталість, скільки відтворюваність процесу ідентифікації.

Висновки. 1. Національно-культурну ідентичність доцільно розглядати як процес, що розгортається у полі аксіологічної напруги, де цінності не утворюють цілісної системи, а співіснують у режимі конкуренції, співвіднесення та переозначення. 2. Аксіологічна напруга виступає не дестабілізуючим фактором, а внутрішнім механізмом формування ідентичності, забезпечуючи можливість інтерпретації, вибору та смислового самовизначення. 3. Цінності функціонують у різних модусах — декларативному, практичному та пережитому — і саме розрив між ними визначає динаміку ідентифікаційних процесів. 4. Інститути громадянського суспільства виконують роль середовищ, у яких цінності набувають видимості, соціального підтвердження та символічної форми, водночас зберігаючи їхню внутрішню суперечливість. 5. Інституційна дія має амбівалентний характер: вона одночасно стабілізує ідентичність і відкриває можливості для її трансформації, забезпечуючи відтворення ідентичності як процесу, а не як стану. 6. Формування національно-культурної ідентичності відбувається через впорядковану циркуляцію ціннісних позицій, у межах якої інститути громадянського суспільства виступають механізмами їхнього публічного співвіднесення та легітимації.

Література

1. Ahmed S. The Cultural Politics of Emotion. 2nd ed. Edinburgh University Press, 2014.
2. Alexander J. C. The Civil Sphere. Oxford University Press, 2006.
3. Assmann A. Is Time Out of Joint? On the Rise and Fall of the Modern Time Regime. Cornell University Press, 2020. DOI: 10.7591/cornell/9781501742439.001.0001.
4. Boltanski L. On Critique: A Sociology of Emancipation. Polity Press, 2011.
5. Brubaker R. Grounds for Difference. Harvard University Press, 2015.
6. Couldry N., Hepp A. The Mediated Construction of Reality. Polity Press, 2017.

7. Honneth A. *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Polity Press, 1995.
8. Lamont M. *Seeing Others: How Recognition Works – and How It Can Heal a Divided World*. Simon & Schuster, 2023.
9. Reckwitz A. *The Society of Singularities*. Polity Press, 2020.
10. Rosa H. *Resonance: A Sociology of Our Relationship to the World*. Polity Press, 2019.
11. Taylor C. *Modern Social Imaginaries*. Duke University Press, 2004.
12. van Dijck J., Poell T., de Waal M. *The Platform Society: Public Values in a Connective World*. Oxford University Press, 2018.

References

13. Ahmed, S. (2014). *The Cultural Politics of Emotion*. 2nd ed. Edinburgh University Press [in English].
14. Alexander, J. C. (2006). *The Civil Sphere*. Oxford University Press [in English].
15. Assmann, A. (2020). *Is Time Out of Joint? On the Rise and Fall of the Modern Time Regime*. Cornell University Press. DOI: 10.7591/cornell/9781501742439.001.0001 [in English].
16. Boltanski, L. (2011). *On Critique: A Sociology of Emancipation*. Polity Press [in English].
17. Brubaker, R. (2015). *Grounds for Difference*. Harvard University Press [in English].
18. Couldry, N., & Hepp, A. (2017). *The Mediated Construction of Reality*. Polity Press [in English].
19. Honneth, A. (1995). *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Polity Press [in English].
20. Lamont, M. (2023). *Seeing Others: How Recognition Works – and How It Can Heal a Divided World*. Simon & Schuster [in English].
21. Reckwitz, A. (2020). *The Society of Singularities*. Polity Press [in English].
22. Rosa, H. (2019). *Resonance: A Sociology of Our Relationship to the World*. Polity Press [in English].
23. Taylor, C. (2004). *Modern Social Imaginaries*. Duke University Press [in English].
24. van Dijck, J., Poell, T., & de Waal, M. (2018). *The Platform Society: Public Values in a Connective World*. Oxford University Press [in English].

*Стаття надійшла до редакції 05.03.2026
Отримано після доопрацювання 09.04.2026
Прийнято до друку 20.04.2026
Опубліковано 26.05.2026*